

David PAPAJÍK

Člověk a dluhy. Příklad šlechtice z 15. století. Osobnost Voka V. z Holštejna

Jistě odvěkou touhou většiny lidí je mít velké množství peněz. Pomalou a dlouhodobou cestou se k opravdu velkým penězům přichází těžko. Stabilizovaná společenská situace v jakékoliv historické době nepřeje výrazným majetkovým vzestupům. Jedinec v ustálené a běžně fungující společnosti nemá mnoho možností jak rychle a legálně přijít k velkým finančním ziskům. Naopak v období politických zvratů či převratů jsou obrovské finanční přesuny do rukou jednotlivců vcelku běžné. Často se tak děje na hraně zákona či spíše až za jeho hranou. Doba politických přerodů není vždy ukázkou plně právně zakotvené společnosti, tudíž kumulace majetku i nelegálními prostředky je snazší.

Nemusím zde připomínat obrovské majetkové přesuny, které v naší zemi nastaly po roce 1989, podobně tomu bylo i po roce 1618 a také v období po roce 1419. Zvolil jsem záměrně výrazná období, která daný názor potvrzují. Pochopitelně by se dala najít i další, ale jejich výčet není účelem mého dnešního vystoupení.

Jednou z obrovských možností, jak mohl člověk, v našem případě šlechtic, přijít k opravdu velkému majetku, bylo období husitství. Za husitství u nás došlo k výrazným majetkovým přesunům, kdy ve velké míře zmizel královský a církevní majetek v rukou různých osob. Část šlechticů majetek zabírala (kradla) z pohledu odlišné víry, jiní ho brali tzv. do ochrany z pohledu stejné víry. V obou případech byl výsledek pro původní majitele téměř vždy stejný, nedostali ho již nikdy nazpět. Samozřejmě docházelo také k zabírání královského vlastnictví, někdy dodatečně panovníkem potvrzované zástavními listinami. Nemuselo se vždy jednat o prostou uzurpaci, často panovník pouze potřeboval zaplatit své bojovníky, a protože trpěl nedostatkem hotových peněz, zapsal jim místo nich nějaký královský pozemkový majetek.

Z výše uvedeného plyne, že období husitství vedlo k obrovskému majetkovému vzruchu do té doby relativně málo majetných šlechticů či šlechtických rodů. Uvedme si jen několik málo příkladů největších pohusitských zbohatlíků – Kašpar Šlik, Mikuláš z Lobkovic, Jakoubek z Vřesovic, Mikuláš Trčka z Lípy, Vilém Kostka z Postupic, Jan Čapek ze Sán, Diviš Bořek z Miletínka či Jan Hertvík

z Rušinova.¹ Vybírám ze zbohatlíků záměrně ty, kteří měli před obdobím husitské revoluce jen velmi malý majetek, a ponechávám stranou velké dravce jako např. Oldřicha z Rožmberka.

Domnívám se, že zatímco alespoň relativně dobře jsou zachyceny osudy některých zbohatlíků za husitské revoluce, opačnému případu, kdy šlechtic nejenže na husitství nijak nevydělal, ale naopak přivedl svůj majetek do krachu, nebyla dosud věnována náležitá pozornost. Proto se pokouším ve svém příspěvku takový osud ukázat. Budu se zamýšlet nad majetkovým krachem Voka V. z Holštejna, člena moravské panské obce.

Vokův stejnojmenný otec byl straníkem krále Zikmunda Lucemburského, za něhož položil život v bitvě na Vyšehradě v roce 1420. Také Vok V., který se poprvé připomíná v písemných pramenech roku 1420, byl v době otcovy smrti straníkem krále Zikmunda.²

Vok V. spolu se svým mladším bratrem Janem zdědili po svém otci nejen panství cimberské, bohuslavické a polovinu holštejnského panství, měli spravovat i město Pohořelice. Pro nedostatek zkušeností však svůj úkol nezvládli a nedokázali město ochránit. Proto se král Zikmund rozhodl jmenovat na ochranu města jiného, zdatného hejtmána.³ Zároveň ale nechtěl poškodit potomky člověka, který za něho položil život, a proto 3. dubna 1421 rozhodl, že dlužná částka 1 200 kop grošů (získal ji od krále Vok IV.) bude Vokovi V. a Janovi splácena z výnosů daní z města Brna. Ročně měli oba bratři dostávat z Brna 100 hřiven grošů.⁴

Vok V. z Holštejna trpěl celý život permanentním nedostatkem peněz. Nevíme, zda zdědil nějaké staré dluhy po svém otci, anebo dluhy nadělal sám. Dne 29. září 1422 vyznal, že dluží 66 hřiven grošů Benešovi a Ondřeji z Příluk, faráři v Lošticích Ješkovi a Mikuláši z Pamětic. Vok s ručiteli slíbili, že dluh zaplatí do 29. září 1423.⁵

Někdy po roce 1421 Vok V. patrně přešel do tábora moravských radikálně naladěných husitů. Stále se prodlužující válečné střety a šarvátky ho nutily vydržovat větší množství bojovníků. Zatímco jiní šlechtici na období husitství vydělali tím, že ukradli zeměpanský a církevní majetek, Voka přivedlo husitství pouze k trvalým a vleklým dluhům, kterých se nezbavil po celý život. Nevíme, jak je možné, že se nedokázal z dluhů vymanit, i když se zbavoval jednoho majetku za druhým. Někdy před polovinou září roku 1429 prodal svému příbuznému Štěpánovi II. z Vartnova za 1 000 kop grošů zástavu cimberského panství. Dozvídáme se

¹ František ŠMAHEL, *Husitská revoluce, IV. díl*, Praha 1996, s. 71.

² Vincentius BRANDL (ed.), *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pŕihonné a nálezové III*, Brunae 1878, s. 73, č. 323. K postavě Voka V. z Holštejna podrobněji viz David PAPAJÍK, *Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod*, České Budějovice 2007, s. 119–137.

³ *Břeclavsko. Vlastivěda moravská*, Brno 1969, s. 561.

⁴ Archiv český (dále AČ) VII, č. 33, s. 581–582.

⁵ Archiv města Brna, fond Sbírká listin, mandátů a listů, inv. č. 255.

o tom z listiny krále Zikmunda z 10. září 1429, kterou danou transakci schvaluje a potvrzuje.⁶

Dne 20. ledna 1431 předal Vok V. listiny, které získal spolu se svým bratrem Janem 3. a 6. dubna 1421 od krále Zikmunda, brněnskému měšťanovi Martinu Permanovi, jeho manželce Kordule a Kateřině Helmšmídové.⁷ Jinak a lépe formulováno, prodal jim nárok na roční plat 100 hřiven grošů. Proč se Vok zbavoval výnosného a pravidelného ročního příjmu, je záhadou. Snad potřeboval větší částku na hotovosti, případně tím jen umořoval své dluhy u zmíněných brněnských měšťanů a měšťanek. Není to ve Vokově životě poprvé a nebude to ani naposledy, kdy něco patrně pod tlakem a nevýhodně prodal.

Rozprodej ovšem pokračoval. Dne 3. června 1432 v Brně Vok V. prodal královopolskému kartuziánskému klášteru vinohrad v Obřanech za 22 kop grošů, polovinu dobré mince a polovinu obecních berních peněz.⁸

Neznáme podrobněji činy Voka V. z Holštejna během husitských válek. Jisté je pouze to, že na počátku období radikálního husitství byl po vzoru otce straníkem krále Zikmunda. Patrně později, vzhledem k oslabení Zikmundových pozic na Moravě, přešel na stranu jeho protivníků. Snad bychom si tak mohli vysvětlit ztrátu cimberské zástavy. Zeměpanskou zástavu jako protivník panovníka nemohl trvale udržet, a proto se dohodl se svým příbuzným Štěpánem II. z Vartnova o prodeji zástavy do jeho rukou. Naši úvahu o postojích Voka V. z Holštejna za husitství nám potvrzují také zprávy z 30. let 15. století.⁹ Ve dnech 11. listopadu – 22. prosince 1433 se v Praze uskutečnil svatomartinský sněm.¹⁰ Na sněm vyslali svou početně bohatou delegaci i moravští kališníci, kteří se považovali za zástupce celé Moravy. Členem této kališnické delegace byl i Vok V. z Holštejna.¹¹ Je to první zřejmý důkaz, že Vok stál na kališnické straně, což neznamená, že tyto postoje nemohl zastávat již v dřívější době.

Ve druhé polovině prosince 1434 se konal ve městě Tábor sjezd zástupců radikálně kališnických nalažených měst. Účastníci sjezdu rokovali o tom, jak dál po porážce radikálů u Lipan. Sjezdu vyjádřila podporu některá města i písemně. Do Tábora dorazil i jediný dopis ze šlechtického prostředí, jehož autorem byl Vok V. z Holštejna. Holštejnský pán tlumočil sjezdu své sympatie a podporu toho, na čem

⁶ AČ VII, č. 39, s. 584–585; August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 144, č. 1 014–1 015.

⁷ AČ VII, č. 35, s. 582.

⁸ Moravský zemský archiv v Brně, fond E 39, fond Kartuziáni Královo Pole, inv. č. 6; Jindřich ŠEBÁNEK, *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských*, Brno 1932, s. 268, č. 1 278.

⁹ Není ovšem správné, co uvádí Augustin NEUMANN, *K dějinám husitství na Moravě*, Olomouc 1939, s. 111, že Vok V. z Holštejna uzavřel jako kališník v roce 1430 příměří s městem Olomoucí. Údaje, které A. Neumann připsal Vokovi V. z Holštejna, se týkají Voka ze Sovince. K tomu David PAPAJÍK, *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*, Praha 2005, s. 97–98.

¹⁰ O svatomartinském sněmu např. Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha – Litomyšl 2000, s. 600–604. Tam lze nalézt i další literaturu.

¹¹ AČ III, č. 6, s. 415–417.

se usnese při hájení Božích pravd. Zároveň slíbil, že při nich bude věrně stát a je připraven jim pomáhat.¹²

Jak hodnotit Vokův dopis? Mohou na něho být dva různé úhly pohledu. Podle prvního z nich se nám ukazuje Vok jako pevný stoupenec radikálních kališnických myšlenek, kterého od nich nemůže nic odradit. V tomto pevném postoji nám může být sympatický. Druhý úhel pohledu na Vokův dopis je ten, že se pokoušel zachraňovat něco, co se zachránit nedalo, něco, co prohrálo. Vok v něm vypadá jako fanatik pro víru, který nedokáže reálně vyhodnotit politickou situaci v zemi. Jako politik, který vsadil na špatnou kartu, a i když je téměř všem jasné, že nemá reálnou naději na úspěch této ideje, tvrdší ji hájí dál. Pro jednoznačný příklon k jednomu či druhému úhlu pohledu nám chybí více pramenů. Ovšem skutečnost, že Vok přivedl k totálnímu bankrotu velký majetek po svém otci, nesvědčí o jeho přílišných schopnostech.

Podle zápisu v zemských deskách z 12. ledna 1437 by se mohlo zdát, že rozprodej Vokova majetku se zastavil, protože tehdy mu vložil do desk Heník z Valdštejna a ze Židlochovic na Kojetínsku a Prostějovsku vesnice Tištín, Dobrochov, Vranovice, Služín a jeden lán ve Vícově jako věnnou zástavu v částce 1 000 hřiven grošů.¹³ Jednalo se ovšem patrně o majetkovou směnu, protože hned 7. února 1437 vložil pro změnu Vok V. z Holštejna Heníkovi z Valdštejna a ze Židlochovic do zemských desk holštejnské panství.¹⁴ Vok prodal Heníkovi hrad Holštejn, ves Ostrov se dvěma rybníky, dále vesnice Lipovec, Senetářov, Kotvrdovice, polovinu městečka Jedovnice, ve Vilémovicích sedm lánů, v Rohrbachu tři lány, v Šošůvce tři lány, ves Husí s lesy, ves Podomí s lesy a rybníkem, dále vesnice Hamlíkov, Bystřec, Budkovany, pustý rybník v Jedovnici u dvora řečeného Dvorec a patronátní právo kostelů v Lipovci, Jedovnici, Ostrově a v Husí. Na závěr je zdůrazněno, že Vok prodal veškeré příslušenství hradu Holštejna s výjimkou vinic.

Hned na první pohled je vidět, jak nevýhodný obchod Vok uzavřel. Zatímco on zakoupil pouze čtyři vesnice a jeden lán v další vesnici, Heník získal hrad, půl městečka a 12 vesnic či jejich částí. Navíc Vok získal majetek pouze jako zástavu, zatímco Heník jako svobodný dědičný statek. Opět se nám potvrzuje, že Vok musel být ve velkých dluhích, když sáhl po takto nevýhodné směně. Ještě jeden limitující faktor stál proti Vokovi. Vok prodal poměrně kompaktní a ucelené panství a zakoupil vesnice roztroušené po střední Moravě. Snad zbývá ještě doplnit, že prodej holštejnského panství se musel uskutečnit někdy před rokem 1436, jak o tom svědčí žaloby Mikuláše Rudy z Holštejna z roku 1436 na Heníka z Valdštejna a ze

¹² Amedeo MOLNÁR (ed.), *Husitské manifesty*, Praha 1980, s. 216.

¹³ František MATĚJEK (ed.), *Moravské zemské desky. Olomoucká cúda*, Brno 1948 (dále ZDO) X, č. 55, s. 362.

¹⁴ Tomáš KALINA (ed.), *Moravské zemské desky. Brněnská cúda*, Brno 1950 (dále ZDB) XII, č. 301, s. 347.

Židlochovic z důvodu toho, že Mikuláš Ruda měl na panství upsán svůj dluh.¹⁵ Vok V. z Holštejna tak ztratil hlavní rodový hrad, po kterém se jeho rod psal od roku 1321.

Husitské války přečkala v pořádku dvojnásobná vdova a matka Voka V. z Holštejna Kateřina z Mstěnic. Dne 12. ledna 1437 jí její syn Vok nechal zapsat věno 1 200 hřiven grošů na bohuslavickém panství. Jak tehdy panství vypadalo? Bylo tvořeno vesnicí, hradem (v zápise ovšem označen jako tvrz) a dvorem v Bohuslavicích a vesnicemi Lhota,¹⁶ Březová,¹⁷ Lovíšky a Nemoťíněk s mlýny, rybníky a lesy. V Bohuslavicích byl kostel, ke kterému měl Vok patronátní právo.¹⁸ Když srovnáme rozsah panství s tím, jak ho v roce 1408 zakoupil jeho otec, vidíme, že k panství přibyly vesnice Lhota a Březová a druhá polovina Lovíšek.

Jak to, že si Vok tak najednou vzpomněl na svou matku? Domnívám se, že důvod je velmi jednoduchý. Podle mého názoru se obával tlaku věřitelů na svůj majetek, a tímto způsobem se jich mohl elegantně zbavit poukazem na to, že bohuslavické panství přece není jeho, ale věnem ho drží jeho matka. Na druhou stranu je pravda, že matčino věno mohlo být po smrti otce zapsáno až v roce 1437, protože po roce 1420 nebyly pro válečný stav zemské desky otevřeny a nebylo možno do nich zapisovat. Že by přece jen Vok V. zdědil po svém otci závan chytrosti? Předešlé úvahy nám potvrzuje zápis v zemských deskách z 10. prosince 1437 (do desk vloženo až roku 1446), kterým Kateřina z Mstěnic vzala svého syna Voka V. z Holštejna na spolek na svou finanční pohledávku 1 200 hřiven grošů na bohuslavickém panství.¹⁹ Proč byl zápis vloženo do zemských desk hned po jejich novém obnovení v roce 1446, uvidíme dále.

Symbolickou tečku za husitským obdobím na Moravě udělal landfrýd uzavřený v Brně 28. ledna 1440.²⁰ Sešel se již po smrti českého krále a moravského markraběte Albrechta a měl trvat až do přijetí nového pána země. Je zajímavé, že ve velkém množství pečetitelů nenalezneme pečeť Voka V. z Holštejna. Že by nesouhlasil s mírovým pohusitským uspořádáním země? Nebo se jedná o pouhou náhodu?

Další majetkové ztráty pokračovaly. V roce 1446 vložil Vok V. z Holštejna do zemských desk Hynkovi z Ojnic pustou ves Nemoťíněk (dříve součást bohusla-

¹⁵ *Libri citationum III*, s. 155, č. 720–721. Podle práce Ladislav HOSÁK, *Historický místopis okresu Blansko v období feudalismu*, Blansko 1965, s. 4 se prodej holštejnského panství uskutečnil někdy v letech 1430–1437.

¹⁶ Dnes zaniklá ves Lhota ležela nad vsí Bohuslavice v lese Lenivá hora, srov. Rudolf HURT a kol., *Kyjevsko. Vlastivěda moravská*, Brno 1970, s. 494.

¹⁷ Dnes zaniklá ves Březová ležela v katastru vsi Mouchnic, kde se připomínají louky Březové, srov. Rudolf HURT, *K zaniklým osadám na Kyjevsku*, *Vlastivědný věstník moravský* 5, 1950, s. 97. Podobnou lokalizaci uvádí i Vladimír NEKUDA, *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*, Brno 1961, s. 53, podle něhož se nacházela Březová mezi Haluzicemi a Snovídkami.

¹⁸ ZDO X, č. 118, s. 367.

¹⁹ ZDO X, č. 411, s. 385.

²⁰ AČ X, č. 12, s. 256–258; Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Stavovské listiny 1212–1847. Katalog*, Brno 1965, s. 106–109, inv. č. 332.

vického panství).²¹ Majetkové poměry v této vesnici byly poněkud nepřehledné a vracejí nás hlouběji do minulosti. V roce 1434 zažaloval Voka V. z Holštejna k zemskému soudu Smil ze Zástřizl o 100 hřiven grošů z toho důvodu, že již jeho otec Vok IV. prodal Smilovu otci Protivcovi ze Zástřizl ves Nemoťínek.²² Vok IV. za prodej obdržel řádně i peníze a slíbil vklad vložit do zemských desk, což se nestalo. Smil žádal nápravu. Prodej se tak musel uskutečnit někdy před rokem 1420, kdy Vok IV. zemřel. K žalobě je připojeno slovo *Poklid*, znamenající mimosoudní vyrovnání obou stran. Otázkou ovšem zůstává, zda páni z Holštejna neprodali Nemoťínek dvakrát, jednou Vok IV. a podruhé Vok V. Je ovšem také možné, že zápis druhého prodeje se děl po dohodě se Smilem ze Zástřizl. Jinak řečeno, ve skutečnosti Nemoťínek prodával Smil ze Zástřizl Hynkovi z Ojnic a pro jednoduchost se to zapsalo, jak jsme si uvedli.²³

Svůj poslední větší majetek, bohuslavické panství, prodal Vok V. z Holštejna listinou uzavřenou 12. června 1446 v Olomouci Jindřichu Mirkovi z Chlumu a z Dražejovic.²⁴ Opět se podíváme na popis panství, protože ten se poněkud liší od zápisu z roku 1437. Vok pozbyl hrad Bohuslavice a ves Bohuslavice s mýtem, svobodným dvorem a patronátním právem a pusté vesnice Lovíšky, Březovou, Nenkovice²⁵ a Lhotu. Panství bylo prodáno za 850 hřiven grošů, které Vok V. hotově obdržel. Listina obsahuje sedm ručitelů prodeje, kteří se zavázali, že její obsah vloží do zemských desk, jak se také 9. července 1446 stalo.²⁶ Mezi ručiteli nás zaujme Heník z Valdštejna a ze Židlochovic, který, jak je vidět, trvale s Vokem V. z Holštejna spolupracoval.

Co z předešlého plyne? Především je vidět, že Vok potřeboval okamžitě finanční hotovost. Zatímco v roce 1437 jsou vesnice na panství označeny jako osídlené, za 9 let jako pusté (s výjimkou Bohuslavic). Jistě mohlo dojít během této doby k jejich zničení a zpustnutí, ale spíše se zdá, že roku 1437 nebyly zapsány jako pusté, protože se předpokládalo, že budou brzy osazeny. V rozsahu panství nedošlo ke změnám, pouze na něm chybí ves Nemoťínek, kterou Vok prodal jinému zájemci, jak jsme si ukázali, a přibyla ves Nenkovice, kterou patrně Vok v mezidobí zakoupil. Z důvodu zpustnutí vesnic či snahy Voka rychle získat peníze dostal za panství o třetinu menší sumu, než bylo dříve oceněno.

²¹ ZDO X, č. 483, s. 390.

²² *Libri citationum III*, s. 96, č. 453.

²³ Nemoťínek je v současnosti zaniklou vesnicí, která ležela u Nemoťic. Nemoťice se nacházejí 9 km jihovýchodně od Bučovic.

²⁴ Moravský zemský archiv (dále MZA) v Brně, fond G 124, Sbirka fotografií, inv. č. 188.

²⁵ Dnes zaniklá osada Nenkovice stávala v údolí potoka, který tekl z Lovčic do Věteřova v haluzickém plesí. Území pustých Nenkovic později splynulo s územím obce Nechvalína. Zůstalo po ní pojmenování louky Nenkůvky. Srov. R. HURT, *K zaniklým osadám na Kyjovsku*, s. 97; J. HURT a kol., *Kyjovsko*, s. 497; Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, 2. díl, Praha 1980, s. 134. Zaniklé Nenkovice nejsou totožné s Nenkovicemi u Želetic, které ležely nedaleko.

²⁶ ZDO X, č. 484, s. 390. K tomu také žaloba Mikuláše z Milonic na Jana Krumsína z Lešan z roku 1447. Srov. *Libri citationum III*, s. 619, č. 1 084.

Ani tyto prodeje nestačily k urovnání Vokovy katastrofální finanční situace. Pro její zlepšení musel v roce 1447 prodat Janovi z Dobré Vody vesnice ležící mezi cimberským a bohuslavickým panstvím. Jednalo se o ves Jestřabice s dvorem a patronátním právem ke zdejšímu kostelu a ves Haluzice s mlýny.²⁷

Ať již byla spolupráce Voka V. s Heníkem jakéhokoliv rázu a její kořeny nám unikají, je jasné, že z ní profitoval pouze Heník. V roce 1448 prodal Vok V. Heníkovi zpět věnnou zástavu ve výši 1 000 hřiven grošů, kterou od něho roku 1437 zakoupil (vesnice Tištín, Dobrochov, Vranovice, Služín a jeden lán ve Vícově).²⁸ K čemu potřeboval Vok tak ohromné sumy peněz? Cožpak nechápal, že prodeji pozemkového majetku se z něho stane téměř žebrák? Měl opravdu tak velké dluhy, že je musel sanovat prodeji? Bohužel na tyto otázky nedovedeme uspokojivě odpovědět.

Zatím jsme zaznamenávali samé ztráty, teď se dostáváme i k určitému majetkovému zisku Voka V. z Holštejna. Veškeré podrobnosti nám ovšem unikají. Vok V. postupně ztratil hrady, na kterých mohl sídlit, ať již to byl Cimburk, Holštejn nebo Bohuslavice. V roce 1447 se ovšem najednou začal psát po hradu Račicích. Právě v roce 1447 pohnal k soudu Heralt z Kunštátu Voka V. z Holštejna a z Račic o 40 hřiven grošů. Tyto peníze mu byl Vok V. dlužen za obilí.²⁹

Něco více se o Vokovi V. z Holštejna znovu dovídáme až roku 1459. Tehdy ho zažalovala k soudu jeho setra Zuzana I. z Holštejna o 150 hřiven grošů, která mu zmíněný obnos půjčila a očekávala, že jí ho vrátí, k čemuž se Vok V. příliš neměl. Skutečnost, že Vok dlužil peníze kdekomu, nás nijak nepřekvapuje. Zajímavější pro nás ovšem je, že Zuzana ho nazývá Vokem V. z Holštejna a ze Senetářova.³⁰ To, co půhon sestry Zuzany pouze napověděl, nám potvrdí další žaloba na Voka, také z roku 1459. Smil z Loděnice zažaloval Voka, kterého označuje jako Voka z Holštejna, z Jedovnice, z Kotvrdovic a ze Senetářova (o staré dluhy, ke kterým Smil přišel jako rukojmí za Voka u Bareše z Číhovic).³¹ Zemský soud v roce 1464 rozhodl, že Vok má Smilovi peníze splatit (k tomu více viz dál).³²

Úplně nejpodstatnější z těchto žalob je zjištění, že Vok V. získal zpět část holštejnského panství, které bylo tvořeno Senetářovem, Jedovnicí a Kotvrdovicemi. Patrně na základě složitých majetkových vztahů k Heníkovi z Valdštejna se podařilo menší část bývalého holštejnského panství, ovšem bez samotného jádra panství hradu Holštejna, vykoupit zpět.

Výše uvedené konstatování nám navíc zapadá do obsahu žalob, které roku 1459 Vok V. podal na syna Heníka z Valdštejna a ze Židlochovic Hynka. Vok pohnal Hynka k soudu o 2 000 kop grošů z toho důvodu, že mu nechtěl vydat

²⁷ ZDO X, č. 748, s. 411. O Jestřabících např. R. HURT a kol., *Kyjovsko*, s. 354–355.

²⁸ ZDO X, č. 826, s. 418.

²⁹ *Libri citationum III*, s. 610, č. 1 018.

³⁰ Vincentius BRANDL (ed.), *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové IV*, Brunae 1881, s. 16, č. 94.

³¹ *Libri citationum IV*, s. 16, č. 96.

³² *Libri citationum IV*, s. 88, č. 100.

správní listinu (patrně týkající se prodeje části holštejnského panství, výslovně to ovšem uvedeno není), kterou sepsali Vok s jeho otcem Heníkem.³³ Druhá žaloba Voka na Hynka o 100 kop grošů byla podána proto, že mu Hynek obsadil louky u Bystřece, dva dvory v Rohrbachu a jednoho poddaného ve Vilémovicích.³⁴ Hynek tak učinil po smrti své matky, takže se dá předpokládat, že předtím tento majetek spravovala ona.

Zatímco s Heníkem z Valdštejna a ze Židlochovic se Vok vždy dohodl, i když, jak jsme viděli, ne vždy to bylo zrovna pro Voka výhodné, s jeho synem Hynkem to bylo složitější. Voka čekaly vleklé soudní spory. Dne 23. února 1464 zemský soud rozhodl, že Hynek z Valdštejna je povinen sepsat pro Voka V. z Holštejna správní list na Jedovnici s příslušenstvím a Vok naopak pro soka zástavní listinu na Jedovnici znějící na 600 kop grošů.³⁵ Obě listiny měly být uloženy u zemského hejtmána, který každému z nich vydá tu, která mu patří.

Ve věci druhé Vokovy žaloby (louky u Bystřece) přisedící zemského soudu v roce 1464 rozhodli, že je v právu Hynek z Valdštejna a ze Židlochovic.³⁶ Vok se však nemínil jen tak lehce vzdát a soudil se dál, jak si ukážeme posléze.

K předešlým řádkům je třeba jistého doplnění. Někdy před rokem 1459 zakoupil hlavní část holštejnského panství s centrem na hradě Holštejně Půta ze Sovince a z Doubravice.³⁷ Dozvídáme se to z jeho žaloby z roku 1459 na Hynka z Valdštejna a ze Židlochovic o 1 000 hřiven grošů. Hynek slíbil Půtovi sepsat správní list na holštejnské panství, ale neučinil tak.³⁸ Spor došel dokonce tak daleko, že Hynek z Valdštejna měl z důvodu neplnění dohody nastoupit ležení ve městě Olomouci. Ze žaloby dále zjišťujeme, že Půta zakoupil holštejnské panství od Hynka z Valdštejna a nějakou jeho menší část od Voka V. z Holštejna.³⁹ Půta ze Sovince a z Doubravice se opravdu uvázal v holštejnské panství svých vzdálených příbuzných pánů z Holštejna, protože ho roku 1460 zažaloval Bareš z Čihovic o 98 uherských zlatých, že mu Půta odkoupil holštejnské panství, i když na něm vážily dluhy Voka V. z Holštejna, které měl vůči Barešovi z Čihovic.⁴⁰ Dalším, který chtěl uspokojit své dluhy na holštejnském panství, byl v roce 1464 Bedřich

³³ *Libri citationum IV*, s. 18, č. 110.

³⁴ *Libri citationum IV*, s. 18, č. 111.

³⁵ *Libri citationum IV*, s. 87, č. 92. V nálezu zemského soudu je uvedeno, že zástavní suma měla být 6 kop grošů, což je nesmyslně nízká částka. Z toho důvodu se domnívám, že se jedná o chybu a v zápisu mělo být uvedeno 600 kop grošů.

³⁶ *Libri citationum IV*, s. 89, č. 106.

³⁷ Miroslav PLAČEK, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 163 a Týž, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 227 nesprávně uvádí, že se tak stalo roku 1455.

³⁸ *Libri citationum IV*, s. 13, č. 78. K tomu o rok později *Libri citationum IV*, s. 5657, č. 330.

³⁹ *Libri citationum IV*, s. 93, č. 382. K tomu také *Libri citationum IV*, s. 87, č. 91.

⁴⁰ *Libri citationum IV*, s. 33, č. 199. Nejsou ničím podloženy úvahy E. Černého-Křetínského v tom smyslu, že Vok V. z Holštejna žil po roce 1459 na hradu Holštejně z pověření Půty ze Sovince a z Doubravice jako jeho purkrabí, srov. Ervín ČERNÝ-KŘETÍNSKÝ, *Nejstarší historie hradu a městečka Holštejna a panství Holštejnského*, Holštejn 1991, s. 39, 41.

z Krumsína a ze Špiček.⁴¹ Bedřich zaplatil za Voka jako ručitel 300 uherských zlatých, které mu Vok nemínil vrátit.⁴² Až teprve v roce 1466 zemský soud v záležitosti holštejnského panství definitivně rozhodl. Hynek z Valdštejna popřel, že by slíbil Půtovi udělat správní list podle nějakého registra, které však bylo opravdu Půtovi vydáno. Soud přesto nařídil, aby Hynek z Valdštejna vykonal vše podle půhonu, tedy vyhotovil Půtovi správní list na základě úmluvy s Hynkovým otcem Heníkem a s Vokem V. z Holštejna.⁴³ Půta ze Sovince a z Doubravice se tak definitivně i podle soudu stal vlastníkem holštejnského panství.⁴⁴

Vraťme se však zpátky k Vokovi V. z Holštejna. V roce 1464 zjišťujeme jméno Vokovy manželky, kterou byla Kateřina z Kněžic. Vok jí nechal roku 1464 zapsat věno 300 hřiven grošů na vsích Kotvrdovice, Senetářov a Vilémovice, pusté vsi Budkovanech s rybníkem a dvoře zvaném Dvorec.⁴⁵ Zdá se, že se Vok pokoušel provést podobný trik jako v případě bohuslavického panství a věna své matky roku 1437, tj. tímto způsobem ubránit poslední majetek před věřiteli. Proti jeho vkladu věna manželce Kateřině z Kněžic také okamžitě vložil odpor Smil z Loděnice s tím, že se jedná o zastavený majetek, kterým nemůže Vok disponovat.⁴⁶ Smil z Loděnice podal v roce 1464 také odpor proti prodeji poloviny vsi Pňovic Jindřichem ze Sovince Hynkovi ze Sovince. Podle všeho tak činil z toho důvodu, že se domníval, že tím budou poškozeny jeho nároky na majetek Voka V. z Holštejna, který měl u něho dluhy.⁴⁷ Situace kolem této záležitosti byla poměrně zamotaná, ale základem všeho byl dluh 500 zlatých, který musel zaplatit Bedřich z Krumsína a ze Špiček jako ručitel za Voka V. z Holštejna Jindřichovi ze Sovince. Spor v této komplikované záležitosti se táhl ještě v letech 1480–1493 mezi jejich potomky.⁴⁸

Majetkový krach, který visel na vlásku, se blížil. Dne 19. května 1464 zemský soud rozhodl, že pro nesplacení Vokových dluhů bude Smil z Loděnice uveden do držení jeho vesnic Kotvrdovic a Senetářova.⁴⁹ Dne 29. září 1464 byl pak akt proveden na základě dluhů ve výši 190 kop grošů.⁵⁰ Je možné, že dluhy byly vyšší než hodnota uvedených statků, případně, že Vok potřeboval další peníze na své jiné dluhy. Na tuto skutečnost nás upozorňuje zpráva z roku 1475, kdy vdova po nebožtíkovi Smilovi z Loděnice Klára z Pohořílky popisuje průběh událostí z roku 1464. Dozvídáme se, že Smil kromě majetku, který získal od Voka jako úhradu

⁴¹ V roce 1464 zažaloval Bedřich z Krumsína a ze Špiček Půtu ze Sovince a z Doubravice o 286 uherských zlatých, že Půta odkoupil holštejnské panství, na kterém měl Bedřich upsán dluh. Srov. *Libri citationum IV*, s. 161, č. 818.

⁴² *Libri citationum IV*, s. 161–162, č. 819.

⁴³ *Libri citationum IV*, s. 206, č. 302.

⁴⁴ K tomu podrobněji D. PAPAJÍK, *Páni ze Sovince*, s. 117–119.

⁴⁵ ZDB XIII, č. 217, s. 409.

⁴⁶ ZDB XIII, č. 218, s. 409.

⁴⁷ K tomu podrobněji D. PAPAJÍK, *Páni ze Sovince*, s. 126, s. 293 (pozn. č. 77).

⁴⁸ Vincentius BRANDL (ed.), *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové VI*, Brunae 1895, s. 21, č. 108, 322, 1 950.

⁴⁹ *Libri citationum IV*, s. 70.

⁵⁰ *Libri citationum IV*, s. 71–73.

dluhů, zakoupil ještě nějaký statek (konkrétně neuvedený). Přímou se píše o zbytku Vokova majetku, který prodali Vok V. z Holštejna, jeho manželka Kateřina z Kněžic a Vokův poručník a služebník Jan Podivínek.⁵¹ O jak velký majetek šlo, zjistíme z vkladu do zemských desk, který provedla v roce 1480 Klára z Pohořilky ve prospěch Jiřího ze Zhoře. Klára mu prodala ves Kotvrdovice s tvrzí, ves Senetářov, pusté vesnice Budkovany a Dvorce a polovinu pusté vesnice Podomí.⁵² Tak asi vypadal poslední pozemkový majetek Voka V. z Holštejna.

Ani Vokův spor s Hynkem z Valdštejna a ze Židlochovic se nevyvíjel příliš povzbudivě. Vok nemínil jen čekat a nález zemského soudu z 23. února 1464 ho neuspokojil, a proto podal 18. května 1464 novou sérii žalob. V nich v podstatě zopakoval své argumenty ze žalob z roku 1459.⁵³ V prvním půhonu na Hynka o 150 hřiven grošů operoval s tím, že Hynek obsadil jeho dvory, louky, lesy a jednoho poddaného ve vsi Vilémovicích a držel podací (patronátní právo) ke kostelu v Jedovnici. Tento majetek zabral Hynek poté, co zemřela jeho matka. Na opakované Vokovy žádosti ho nemínil vrátit, i když měl Vok v rukou listinu uzavřenou s jeho otcem, která svědčila ve Vokův prospěch.⁵⁴ Druhá Vokova žaloba o 2 000 hřiven grošů vycházela z toho, že Hynek nechtěl před přísedícími zemského soudu ukázat jinou listinu, která svědčila o tom, že Jedovnici držel pouze jako zástavu.⁵⁵

Majetkové poměry týkající se Voka V. z Holštejna byly patrně ještě zamotanější, než se nám dosud zdálo. Svědčí o tom jeho další dvě žaloby z 18. května 1464, tentokrát na Matěje ze Želetavy a z Jedovnice. Jen samotné označení přídomku žalovaného nám ukazuje, že se uvázal v městečko Jedovnici s tvrzí, které zakoupil někdy před rokem 1464 od Hynka z Valdštejna a ze Židlochovic.⁵⁶ Z čeho ho Vok vinil? V první žalobě o 60 hřiven grošů z toho, že bez Vokova svolení užíval tři dvory v Rohrbachu, lesy a louky kolem pusté vesnice Bystřec, Vokova poddaného ve Vilémovicích a kostelní podací v Jedovnici.⁵⁷ Ve druhé o 30 hřiven grošů, že lovil zvěř ve Vokových lesích, svému poddanému poručil posekat Vokovu louku a nechal prokopat příkopy k Vokovu rybníku.⁵⁸

Co k předešlým řádkům dodat? Snad jen to, že když se začne něco hroutit, tak se to většinou hroutí pořádně. Vok ve svých žalobách viděl jednu z posledních šancí, jak zachránit alespoň trochu pozemkového majetku. Nabízí se otázka, proč neměl lépe ošetřeny své již na první pohled nevýhodné majetkové operace s Heníkem z Valdštejna. Za polehčující okolnost nemůžeme vzít skutečnost, že v ne-

⁵¹ Vincentius BRANDL (ed.), *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové V*, Brunae 1888, s. 20–21, č. 110.

⁵² ZDB XV, č. 54, s. 9.

⁵³ Žaloby z roku 1459 viz *Libri citationum IV*, s. 18, č. 110–111. Nález z 23. února 1464 viz *Libri citationum IV*, s. 87, č. 92.

⁵⁴ *Libri citationum IV*, s. 167, č. 851.

⁵⁵ *Libri citationum IV*, s. 167, č. 852.

⁵⁶ Doklad, že Matěj ze Želetavy Jedovnici zakoupil od Hynka z Valdštejna a ze Židlochovic, spatřujeme v jeho žalobě na Hynka z roku 1464 – *Libri citationum V*, s. 271, č. 22.

⁵⁷ *Libri citationum IV*, s. 167, č. 853.

⁵⁸ *Libri citationum IV*, s. 167, č. 854.

klidné době běžně nefungovaly zemské instituce a nedalo se zapisovat do zemských desk. Proč tyto transakce neměl Vok více pojištěny listinami? A pokud tomu tak bylo, proč většina listin zůstala pouze u Heníka z Valdštejna, proč je neměl Vok u sebe, aby je mohl ukázat u soudu? Za Heníkova života snad tyto propletené vazby nějak fungovaly, ale když Heník zemřel a otěže převzal jeho syn Hynek, Vok byl najednou proti němu bezmocný.

Znovu se měly záležitosti Vokových sporů s Hynkem z Valdštejna a ze Židlochovic a Matějem ze Želetavy projednávat u zemského soudu v Brně v roce 1466. Vok byl v té době již těžce nemocný a k soudu se nemohl dostavit, a proto ustanovil svou manželku Kateřinu z Kněžic poručnicí svých sporů. Zemský soud v Brně 26. února 1466 rozhodl, že ve sporu s Matějem ze Želetavy není právo na Vokově straně. Pikantní na celé věci je, že Matěj ze Želetavy se nechal u soudu zastupovat Hynkem z Valdštejna a ze Židlochovic.⁵⁹ Ani nálezkem zemského soudu z 26. února 1466 ve věci sporu s Hynkem z Valdštejna nemocného staříka nepotěšil. Přisedící soudu rozhodli, že Hynek nemá Vokovi odpovídat na jeho žaloby z toho důvodu, že majetek, pro který byl žalován, není v jeho moci, a navíc již Vok zažaloval toho, komu majetek skutečně patří (myšlen Matěj ze Želetavy).⁶⁰

Ve věci žaloby Hynka z Valdštejna na Voka V. z Holštejna přisedící rozhodnutí o jeden den odložili.⁶¹ Přitom se dovídáme, že u soudu vystupovala paní Voková, čili Kateřina z Kněžic, která zastupovala nemocného Voka. Na druhý den přisedící soudu rozhodli, že Hynkova žaloba na Voka nemá opodstatnění.⁶² Co to bylo Vokovi platné, když předtím zamítli i jeho pŕhony? Máme doloženo, že 11. března 1466 Vok již nemohl ani chodit a ležel pouze na lůžku v domě v Brně. Tehdy podal k soudu „útok“ na Hynka z Valdštejna, což ovšem učinil i on proti Vokovi.⁶³ Je to poslední písemná zmínka o Vokovi V. z Holštejna, tragické postavě rodu pánů z Holštejna. Vok někdy velmi brzy po 11. březnu 1466 zemřel, patrně ještě během první poloviny roku 1466.

Vok V. byl během svého života politicky aktivní, i když ne vždy k prospěchu svému a svého rodu. Zpočátku stál pod vlivem otce na straně krále Zikmunda Lucemburského, velmi brzy se však dal na stranu radikálních husitů. Tyto radikální kališnické myšlenky neopustil ani po jejich porážce u Lipan. Podle všeho byl velmi přesvědčeným kališníkem. Jeho život byl permanentním bojem s dluhy a dlužníky. Postupně ztratil veškerý majetek, který nashromáždil jeho otec. Nejdříve pozbyl cimburské panství, pak přišlo na řadu panství holštejnské a nakonec i bohuslavické. I později se musel zbavovat drobnějších statků. Nejsme schopni zcela jednoznačně určit, kde k tak obrovským dluhům přišel. Přesto se domnívám, že ho můžeme považovat za příklad šlechtice, který se během husitství neobohatil, ale naopak finančně zruinoval či se dostal do tak velkých dluhů, že je nebyl do konce života

⁵⁹ *Libri citationum IV*, s. 203–204, č. 281–282.

⁶⁰ *Libri citationum IV*, s. 206, č. 303.

⁶¹ *Libri citationum IV*, s. 208, č. 320.

⁶² *Libri citationum IV*, s. 208, č. 321.

⁶³ *Libri citationum IV*, s. 177, bez č.

schopen splatit. Poslední roky svého života dožíval bez prostředků a pozemkového majetku. Navíc patrně neměl žádné potomky, takže jím rod pánů z Holštejna v mužské linii vymřel.⁶⁴

Summary:

Man and debts. Example of a 15th-century aristocrat, Vok V. of Holštejn

The author of this study follows the fate of the aristocrat Vok the Fifth of Holštejn, which is corroborated by written records dating back to between 1420 and 1466. The aim of the work is to show how it was possible to fall into the bankruptcy trap in the first half of the 15th century. While Vok's father of the same name had relatively extensive property in Moravia, Vok the Fifth lost practically all of it during his lifetime. His entire life was dogged by permanent, endless debts. The author comes up with the likely hypothesis that the bankruptcy of Vok the Fifth of Holštejn was caused by the Hussite Wars, or rather the debts he accumulated during the course of these wars. If this theory is correct, it would make Vok the Fifth one example of a noble who, instead of getting rich through Hussitism, was financially ruined.

translated by Skřivánek s.r.o.

⁶⁴ Určitým dalším podpůrným argumentem pro to, že páni z Holštejna v mužské linii vymřeli, je skutečnost, že se žádný člen rodu nepřipomíná na landfrýdu uzavřeném 29. března 1478 v Brně, srov. M. ŠVÁBENSKÝ, *Stavovské listiny*, s. 128–131, inv. č. 394.